

Tomáš Schejbal: Myslet dělnictvo. Komparace a dekonstrukce kategorie dělnické třídy v sociální historiografii, diplomová práce FF UK, Praha 2020

Posudek oponenta práce

Předmětem analýzy (či, jak autor, Tomáš Schejbal, říká, dekonstrukce) jsou pohledy (východo)německé a československé, resp. české sociální historiografie na dělnickou třídu v období státního socialismu a postsocialismu. Toto téma, zvláště pokud by se jednalo o komparaci přístupů v těchto různých prostředích a obdobích, je významné – a v české historiografii po roce 1989 dlouho opomíjené. I proto jsem uvítal, že se jej Tomáš Schejbal, kterého jsem poznal jako sečtělého a přemýšlivého studenta, chopil.

Úvod práce a její první kapitola (Dějepisectví mezi vědou a magií) jsou velmi svébytné (sám Schejbal nazývá významnou část své první kapitoly „řečnickou předehrou“) a budu se jim věnovat níže. Další text práce má poměrně logickou strukturu. Autor postupuje ve čtyřech krocích – zabývá se perspektivami historiografie NDR, československé (v praxi ovšem v podstatě české) historiografie v období státního socialismu, historiografie sjednoceného Německa (po r. 1990, pochopitelně s lehkou retrospektivou do západoněmeckých diskurzů před r. 1990) a české historiografie po sametové revoluci. V každém oddíle zasazuje historiografické perspektivy do ideologického rámce, z něž v daném čase a prostředí vyrůstaly. Vnitřní členění oddílů není zcela konzistentní, v zásadě ale autor nejprve nastíní ideologické a diskurzivní pole a posléze se zabývá historiografickou reflexí v rámci různých typů dějepisectví (politické dějiny, sociální dějiny, dějiny každodennosti apod.). Někde se toto členění ukazuje jako lehce konfúzní, protože titíž autoři (či autorky, jichž ovšem je poskrovnu) pokrývali ve svých dílech více přístupů.

V případě historiografie NDR autor reprodukuje pojetí dělnické třídy pouze u dvou (byť, pravda, klíčových) autorů, Jürgena Kuczynského a Hartmuta Zwahra. Československé historiografii se věnuje o něco podrobněji a především zachycuje proměny pojetí v různých érách státního socialismu v Československu (stalinské, poststalinské, reformní, normalizační). Nicméně, jak je ovšem i pro zkušenější české autory typické, zcela vypouští slovenský kontext. Poměrně bohaté německé historiografii věnované dějinám dělnické třídy po roce 1990 se autor věnuje na pouhých deseti stranách, ale úspěšně zachycuje zásadnější práce i jejich intelektuální zdroje. Stručnost oddílu věnovaného české porevoluční historiografii je možné ospravedlnit de facto absencí sledovaného tématu dělnictva a zejména rezignací na třídní analýzu v českém prostředí během prvních deseti až patnácti let po roce 1989.

V rámci kritiky práce se, jak jsem výše naznačil, nejprve vrátím ke krátkému úvodu a první (metodologické) kapitole studie. Především úvod je ve své většině silně normativní. Pro ilustraci - Schejbal zde například hovoří o (jemu zřejmě názorově blízkých) výzkumných pracích, které představují „první vlnu ozdravného procesu“ (str. 8). Problematická je pak zejména první kapitola – zejména kvůli tomu, co v ní schází a scházet by nemělo. Především, tázání („Fragestellung“) své práce sice autor několikrát avizuje, v houštině odboček se ale

ztrácí, tj. nikde není jasně formulováno. Charakteristice metodologických východisek se asi nejvíce blíží pasáž, v níž autor jako pro sebe vhodnou perspektivu odmítá etnografickou metodu (nehodlá pozorovat historiky při psaní) a oznamuje, že bude „analyzovat a interpretovat jimi vytvořené artefakty v kontextu jejich vlastních paradigmat a ideologických podmínek jejich vzniku“ (str. 17). Další text dává tušit, že formativními autory byli pro Schejbalu Hayden White a Michel Foucault (Foucault přitom o něco více, protože Whiteovu metodu formalistické analýzy jazykové struktury Schejbal jako historik nepovažuje za pro sebe vhodnou). První kapitola, která by měla vyústit v jasné tázání, definování metodologických východisek a případně hypotézy (ty nejsou přítomné vůbec) po pojednání Whiteova a Foucaultova teoretického vkladu ovšem přestává.

Specifický problém představuje práce s prameny a literaturou. Zkoumané historické práce (monografie či odborné časopisecké studie) jsou, stejně jako např. dobové ideologické brožurky či novinové články, pochopitelně pro autora prameny, neboť jsou předmětem jeho rozborů. Pozdější reflexe těchto prací z pera jiných historiků a historiček, resp. dalších vědců, slouží jako sekundární literatura. Schejbal ovšem ani do úvodu ani do první kapitoly nezařadil systematictější pojednání literatury a pramenů, v níž by charakterizoval svoji pramennou základnu a pojednal její pozdější reflexe v literatuře, na něž svoji práci navazuje. Ba co víc, absolvent magisterského historického oboru Schejbal mezi oběma typy zdrojů (prameny a literaturou) nerozlišuje, jak dokládá závěrečný „seznam použité literatury“, k níž řadí veškeré použité zdroje od metodologických a teoretických prací přes novinové články až po práce autorů, jež jsou předmětem jeho analýzy.

Mezi další problémy práce, a to opět zejména první kapitoly (kde se autor zabývá např. zrodem moderní vědy a od toho se teprve prostřednictvím různých odboček zvolna dostává k vlastnímu tématu práce), patří její asociativní povaha – tzn., že asociativní řazení dílčích témat a úvah často převažuje nad argumentací. Jako nejzásadnější slabina práce se mi jeví rozpor mezi přeteoretizovanými přísliby v úvodu a první kapitole a v praxi poměrně popisným charakterem většiny textu, jenž je převážně prostou reprodukcí toho, co jednotliví autoři píšou o realitě kapitalismu 19. a počátku 20. století, resp. o dělnické třídě. Autor by přitom mohl obě části více provázat a zároveň se věnovat komparaci jednotlivých prostředí, jež by teprve představovala skutečnou výzvu pro kritické pojednání a analytický přístup.

Práci zcela schází závěr, v němž by se autor vrátil k hlavním otázkám studie jako celku, podal odpověď na svoje tázání, zhodnotil výsledky bádání, případně se kriticky navrátil ke svým počátečním hypotézám (pokud by v textu práce byly přítomny). Místo toho nalezneme jen aktualizací (a opět velmi silně normativní, což by samo o sobě nemuselo vadit) textů o „konci českého antikomunismu“ zabývajících se především publicistickými debatami poslední dekády, které s tématem práce (dělnickou třídou v perspektivě poválečné československé a německé historiografie) souvisí jen velmi volně. To není čistě formální nedostatek, protože právě v případě takto inovativní práce, jejíž téma se přeci jen poněkud hledá, by relativně sevřený, koncentrovaný závěr s přehlednou rekapitulací výsledků bádání a provedené

analýzy měl zásadní význam, resp., dá se říci, že pro úspěch celého podniku je vlastně nezbytný.

Vedle těchto zásadnějších připomínek je ještě třeba zmínit několik nedostatků spíše formální a jazykové povahy. Práce je místy psána barvitým jazykem, což je dobře. Často ale hypertrofované metafory působí poněkud samoučelně a místo, aby sloužily myšlení a argumentaci, upoutávají pozornost samy na sebe. Jedním z příkladů tohoto „vypravěčského stylu“ může být následující pasáž z pojednání vlivu Nejedlého na čs. historiografii: „Zatímco však za kamennou zdí Lukácsova robustního dogmatismu je pohřben (byť zaživa) alespoň skelet materialistické teorie o historickém poslání proletářské třídy, z narudlé slupky Nejedlého jablíčka vylézají červi romantizujícího uvažování v kategorii národů“ (str. 36). Samy o sobě pochopitelně obdobné formulace nejsou „chybou“, ve svém celku ale posilují asociativní povahu práce a znesnadňují sledování autorovy argumentace. Schejbalova snaha o barvitý jazyk navíc někdy vyznívá do prázdna i proto, že používá nečeská nebo prostě nesmyslná slovní spojení. Příkladem budiž zdánlivě srozumitelná formulace „spíše než revoluční obrana demokratických hodnot se tedy v mentalitě Kostlánovy argumentace odráží duch českého provincialismu“ (str. 75). Čtenář si samozřejmě domyslí, co autor míní „mentalitou argumentace“ (tj. argumentace vyrůstající z určitého mentálního přednastavení apod.), zároveň ovšem tento způsob zkratkovitého užívání jazyka nepovažují za ideální.

Autor nešetří silně hodnotícími soudy a výroky, které by přinejmenším vyžadovaly odkazy, jichž se ovšem zásadně nedostává. Pro ilustraci uvedu dva příklady: (1) „Struktura mýtu KSČ se tedy nejvíce podobá struktuře křesťanských mýtů biblických evangelií, jejichž autoři v podstatě jen převyprávěli předkřesťanské pohanské báje do jednoho univerzálního legitimizujícího příběhu o boji Ježíše Krista za čistotu Písma“ (str. 51) nebo (2) „Liberálně populistická hegemonie OF, performovaná Václavem Havlem, byla opřena o svou integraci do národního mytologického narativu podobným způsobem, jakým byla performována hegemonie KSČ ústy Zdeňka Nejedlého“ (str. 63).

Již ryze formální záležitosti jsou desítky překlepů, které někdy působí jen humorně („komunitiští“ místo komunističtí, atronomie místo astronomie atd.), někdy ale znesnadňují čtení, když čtenář musí zvažovat, co chtěl autor vlastně říci („poněkud vystěženou stránkou stranou mince“ apod.). Podivně působí číslování poznámek, vždy od jedničky na každé straně.

Práce Tomáše Schejbalu je originálním pojednáním důležitého tématu a svědčí o intelektuálním potenciálu svého autora. Zároveň ale bohužel vykazuje, jak je z předešlého rozboru patrné, velké množství nejen formálních nedostatků, ale i potíží po stránce postupu argumentace a soudržnosti textu. Navrhuji ji k obhajobě, ale v této podobě ji nemohu hodnotit lépe než jako dobrou.